

Uczniowie

ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi w szkole

W szkołach grupy uczniów z opiniami i orzeczeniami poradni psychologiczno-pedagogicznej o specjalnych potrzebach bywają dość liczne. W każdej klasie są ci, którzy potrzebują dostosowania przestrzeni, form i metod, a także ci, dla których nauczyciele mają obowiązek dostosowywać wymagania edukacyjne. W roku szkolnym 2018/2019 w szkołach kształciło się 169,3 tys. dzieci i młodzieży ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (bez szkół dla dorosłych), które stanowiły 3,7% ogólnej liczby uczniów. Jak działać, aby procesy edukacyjne dla tych uczniów były zorganizowane tak, by skutecznie wspierały proces uczenia się?

Kim są uczniowie ze specjalnymi potrzebami edukacyjnymi (SPE)?

Uczniów ze SPE w szkołach ogólnodostępnych możemy podzielić na **trzy grupy**.

1. Uczniowie posiadający orzeczenia o potrzebie kształcenia specjalnego ze względu na **niepełnosprawność ruchową**, w tym afazję, **niepełnosprawność intelektualną** w stopniu lekkim, **ślabosłyszenie**, **ślabowidzenie**, **autyzm**, w tym Zespół Aspergera, **niepełnosprawności sprzężone**, **zagrożenie niedostosowaniem społecznym**, **niedostosowanie społeczne**.

Dla nich organizowane jest kształcenie specjalne. Mogą korzystać także z różnych form pomocy psychologiczno-pedagogicznej zgodnie z rozporządzeniem MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie warunków organizowania kształcenia, wychowania i opieki dla dzieci i młodzieży niepełnosprawnych, niedostosowanych społecznie i zagrożonych niedostosowaniem społecznym (Dz.U. 2020 poz. 1309).

2. Uczniowie **posiadający inne orzeczenia lub opinie poradni** psychologiczno-pedagogicznej (w tym: uczniowie ze specyficznymi potrzebami edukacyjnymi, chorzy przewlekle, wymagający nauczania indywidualnego, objęci wczesnym wspomaganie rozwoju lub rocznym obowiązkowym przygotowaniem przedszkolnym) na podstawie rozporządzenia MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2020 poz. 1280).
3. Uczniowie rozpoznani jako **potrzebujący wsparcia psychologiczno-pedagogicznego** (w tym: szczególnie uzdolnieni, oczekujący na diagnozę w poradni, ze wskazań losowych, po powrocie z zagranicy, na wniosek rodzica itd.) na podstawie rozporządzenia MEN z dnia 9 sierpnia 2017 r. w sprawie

zasad organizacji i udzielania pomocy psychologiczno-pedagogicznej w publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach (Dz.U. 2020 poz. 1280).

Potrzeby uczniów ze SPE

Żeby określić potrzeby uczniów ze SPE, konieczna jest **analiza dokumentów** konkretnego ucznia (orzeczenia, opinii, dokumentacji lekarskiej itp.), **rozmowa z rodzicami i obserwacja ucznia** w środowisku szkolnym. Dopiero wtedy można powiedzieć, jakiego dostosowania przestrzeni, form i metod pracy oraz wymagań edukacyjnych potrzebuje konkretny uczeń. Nadrzędne z punktu widzenia nauczycieli (zespołu uczącego) będą **potrzeby dotyczące organizowania procesów edukacyjnych w sposób sprzyjający uczeniu się**. W tym obszarze każdy uczeń (a szczególnie ten ze SPE) potrzebuje:

1. **Nauczycieli specjalistów**, którzy planują, realizują i oceniają proces edukacyjny zgodny z zasadami kształcenia specjalnego lub z formami pomocy psychologiczno-pedagogicznej. To ważne, aby praca odbywała się według planu (w kształceniu specjalnym IPET), bazowała na rzetelnej wiedzy na temat możliwości i obszarów rozwoju wymagających wsparcia u ucznia, opierała się na wyznacznikach sukcesu (miernikach osiągnięcia celu), pozwalała uczniowi zrozumieć sam proces edukacyjny, co sprzyja jego poczuciu bezpieczeństwa.
2. **Przestrzeni sprzyjającej uczeniu się** (bezpiecznej, zrozumiałej, przewidywalnej).
3. Indywidualizowanego **tempa pracy oraz dostosowanych form i metod**.
4. Indywidualizowanego **procesu oceniania osiągnięć**, opartego na przejrzystych wymaganiach przekazywanych uczniowi.

Dostosowanie przestrzeni

Skojarzenie z salą lekcyjną nasuwa myśl o miejscu w klasie, które powinien zajmować uczeń. Najczęściej pojawiające się zdanie na ten temat: pierwsza ławka. Czy zawsze jest to słuszne? **W związku z różnymi potrzebami uczniów niezbędne będzie wdrażanie innych działań**. Czym się kierować w myśleniu o miejscu w klasie? Zawsze potrzebami ucznia. Pierwsza ławka to może być dobry pomysł dla ucznia niedowidzącego albo chorego, który potrzebuje np. często wychodzić do toalety. Jednak już w przypadku ucznia z zaburzeniami słuchu, który wspomaga się czytaniem z ust, to miejsce wcale nie będzie komfortowe. Z innych względów pierwsza ławka dla ucznia nadpobudliwego lub z zaburzeniami zachowania także może nie być dobrym pomysłem.

Inne elementy przestrzeni, na które warto zwrócić uwagę: liczba i jakość dekoracji w sali, które mogą przeszkadzać w koncentracji uwagi, oświetlenie, elementy odbijające światło w wyposażeniu klasy (np. błyszczące blaty lub drzwiczki szafek), dźwięki (np. pompki w akwarium), niestandardowy układ ławek (w którym uczniowie siedzą bokiem, a niektórzy nawet tyłem do tablicy), przybory i pomoce dostosowane do potrzeb uczniów (np. powiększone lub z wyraźnymi wskaźnikami, lupy, modele przestrzenne itd.).

W tym obszarze dostosowania mieści się także zachowanie nauczyciela prowadzącego: poruszanie się po klasie, sposób i tempo mówienia, dobór odpowiedniego słownictwa, dygresje itd.

Dostosowanie form i metod pracy

Sporo kłopotu nauczycielom przysparza zalecenie, które pojawia się bardzo często w dokumentach poradni: **wydłużyć czas**. Jak sobie z tym radzą?

- Pozwalają pisać lub wykonywać ćwiczenie dłużej niż reszta klasy, ale wtedy pozostali uczniowie wykonują już inne, często nowe zadania, a więc uczeń ze SPE traci, zamiast zyskać.
- Zostawiają ucznia po lekcji na przerwie, ale wtedy nie ma on możliwości skorzystania z takiego samego odpoczynku, jak rówieśnicy. Poza tym nauczyciele mają podczas przerw obowiązki (np. dyżur na korytarzu). Jeśli uczeń zostaje po lekcjach, wydłuża mu się czas pobytu w szkole w sposób nieplanowany i niekontrolowany.
- Jeśli nauczyciel przedmiotu pozwala uczniowi pisać np. pracę sprawdzającą na zajęciach dydaktyczno-wyrównawczych, pozbawia go możliwości uzyskania pomocy w innych obszarach dydaktycznych. Wyczerpuje czas, który powinien być poświęcony ćwiczeniu umiejętności, z którymi uczeń ze względu na swoją przypadłość ma kłopot.

W świetle tych stwierdzeń jedyną formą zgodną z zasadami wsparcia dla uczniów ze SPE jest **dostosowanie form sprawdzania do ich możliwości**:

- zamiana pracy pisemnej na odpowiedź ustną,
- karta pracy, pozwalająca wykazać się wiedzą w takim samym czasie jak pozostali w klasie uczniowie,
- inna liczba zadań, a czas taki sam jak dla reszty uczniów,
- pisanie pracy przy pomocy laptopa (dyslektycy), co pozwoli im wykazać się wiedzą w takim samym czasie itd.

Formy dostosowania metod w zależności od potrzeb i indywidualnych strategii uczenia się:

- pozwalać uczniom na wybór metody lub techniki,
- rozmawiać z uczniami o preferencjach dotyczących osiągania celów,
- stosować wizualizację,
- dzielić pracę na etapy,

- inicjować aktywne metody poznawania treści i ćwiczenia umiejętności,
- pozwalać na dobór zespołów (grup) zgodnie z preferencjami edukacyjnymi uczniów,
- wspierać przygotowanymi materiałami (np. w innym kolorze druku, rodzaju czcionki, wielkości arkuszy pracy).

Dostosowanie wymagań edukacyjnych

Podstawą dobrego dostosowania wymagań jest **znajomość mierników**, które pozwolą zarówno uczniowi, jak jego rodzicom (i nauczycielowi) poznać, że uczeń osiągnął dany poziom wymagań. Taka wiedza konieczna jest u wszystkich uczniów, natomiast uczniowie ze SPE dowiadują się także, jakie formy dostosowania są planowane. Mogą to być:

- podzielenie treści na części (nabywanie umiejętności – na etapy),
- wsparcie nauczyciela, działanie wg instrukcji (planu),
- wizualizacje,
- korzystanie z innych pomocy (np. lupa, laptop, rejestrator dźwięku itd.),
- zamiana trybu „wykonać” na „wie, jak wykonać” w przypadku uczniów z niepełnosprawnością itd.

Wymagania edukacyjne wraz z dostosowaniami powinny być przekazywane uczniowi do każdego działu. Taka forma współpracy pozwoli wychowankowi i jego rodzicom zrozumieć sam proces edukacyjny, co wpłynie korzystnie na jego poczucie bezpieczeństwa i motywację do nauki.

Być skutecznym w działaniu

Praca w zespole klasowym, w którym są uczniowie ze SPE wymaga uważności, **rozpoznawania potrzeb i budowania otwartych relacji**. Bez tego działania nauczycieli mogą być chybione ze względu na stereotypowe postrzeganie uczniów (np. dyslektyk to ktoś, kto ma problem z czytaniem i pisanem – czy aby na pewno jest to adekwatne stwierdzenie?). Ważne jest skupianie się na mocnych stronach uczniów, unikanie założeń (szczególnie tych dotyczących ograniczeń), wspieranie ich samooceny i poczucia wartości oraz organizowanie procesów edukacyjnych w sposób sprzyjający uczeniu się: w bezpiecznej, życzliwej atmosferze, aktywnie i ciekawie, na miarę możliwości każdego uczestnika tego procesu.